

TANITMALAR

Tarihi Kitaplardan Öğrenmek “Göçebeler ve Osmanlılar”

Learning from History Boks “Nomads and Ottomans”

Süleyman PEKİN *

A - KİTAP HAKKINDA

‘Ortaçağ Anadolu’sunda Göçebeler ve Osmanlılar’ kitabının orijinal adı ‘Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia’. İmge Yayınları’ndan Müfit Günay çevirisiyle 2000 yılında yayınlandı. Suavi Aydın, Kudret Emiroğlu, Uygur Kocabaşoğlu ve Oktay Özel’in ortak editörlüğünde kurulan ‘Dün - Bugün - Yarın’ dizisi kitaplarındandır.

235 sayfa olan kitap, 4 bölümden oluşmaktadır. **I.Bölümde**; Osman’ın Çadırı ve Osmanlı Hanedanı, **II.Bölümde**; Osmanlı Kanunları ve Göçebe Gelenegi, **III.Bölümde**; Axylon’un At Çekenleri, **IV. Bölümde** ise Sonuç, Ekler ve Kaynakça yer alır. Bu bölümde ayrıca **Akşehir** ve **Karaman Çepnilerinin** yani **At Çeken** konar - göçerlerinin **Tapu - Tahrir** Defterlerindeki ayrıntılı geçim istatistikleri yer alır.

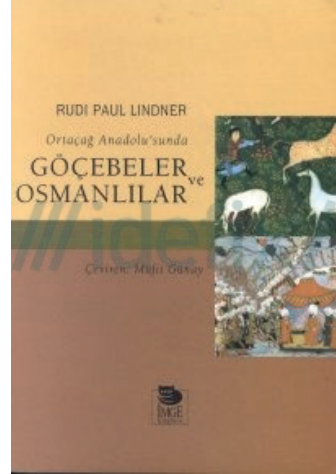
Kaynakça kısmı oldukça zengin olup 72’si yerli, 216’sı yabancı, toplam 300’e yakın kaynak sıralanmıştır.

B - YAZAR HAKKINDA

Rudi Paul LINDNER, Michigan Üniversitesi’nde Ortaçağ Tarihi hocasıdır. Bu kitabın temeli **California Üniversitesi’nde 1976’da** tamamladığı **doktora tezi**dir. Daha da geliştirerek **1983’de** yayınladığı ‘Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia’ adlı eseri en çok ses getiren eseridir.

Lindner, 1969 ila 1972 yılları arasında **Türkiye’ye** gelerek **Prof. Dr. Nejat Göyünç**’ün danışmanlığında **lisans** öğrencisi olarak **arşiv** çalışması yaptı. **1978’de**

* Türk Eğitim-Sen Kocaeli 1 No’lu Şube Başkanı, Tarih Araştırmacısı / Yazar

tekrar **İstanbul**'a gelerek arşiv belgelerini okumaya devam etti. En son çalışması olan ‘**Explorations in Ottoman Prehistory**’ adlı kitabı **Ayda Erol**'un çevirisiyle ‘**Osmanlı Tarihöncesi**’ adıyla yayınlandı. ‘**Söğüt'ten İstanbul'a**’ adlı derleme çalışmasında da **Lindner**'in araştırmalarına yer verilmiştir.

Yazar, konumuz olan kitabını **eşi** ve **kızıyla anne** ve **babasına** ithaf etmiştir.

C – ESER VE İÇERİK HAKKINDA

Sıra dışı bir eser. Temel yaklaşımları zorluyor ve **rasyonalist** bir kurgu geliştiriyor. O da şu: Devletlerin yada en azından Osmanlı'nın kurulması, yükselmesi inanç ve ideallerin misyonu gereği değil temel ihtiyaçların sosyal şartları belirlemesi sonucudur.

İdealize kurgular değil, pratize olgular.. Anlaşılması bâbında şöyle de örneklendirilebilir: ‘**Çağrı**’, ‘**Haç İçin**’ filmi yerine ‘**Temel İçgüdü**’ filmi.. Kutsallık değil, doğallık.. Felsefe değil, fitrat..

Lindner, **üretim** biçimleri ve **sınıf** çatışmasını tarihi olayların açıklanmasında temel alan **Marksist** bir bakışla hem **göçebelerle yerleşikler** arasındaki mücadeleyi hem de **mezhepler** arasındaki çatışmaları değerlendirmeye almıştır. Hatta o kadar ileri gitmiştir ki **Hz. Âdem**'in iki oğlunun kavgasını bile **çiftçi** olan **Kabil**'le **göçebe** olan **Habil**'in kavgası diye açıklar (sh.11). Mesele temelde **iktidar** veya **üstünlük** mücadelesidir ama bunun dinamiği **sınıf kavgası** mıdır ve tarih bunun belgeseli midir? Yoksa daha karışık ve daha çok sesli midir?

Annales'çi bir yaklaşımla ortaya yöntem üzerine yeni bir deneme koyduğunu bilen **Lindner**, eserinde öncelikle adaşı **Paul Wittke**'i ve nazariyelerini çürütmeyi adar. **Wittke**'in **Osmanlı Devleti**'nin kuruluşuyla ilgili tüm açıklamaları **İslâmi Kutsal Savaş** (cihad) eksenine üzerine oturtmasını ele alır ve Osmanlıların gerçek tutumlarının din ateşiyle beslenen bir ideolojiyle uyum göstermediğini (sh.8); kutsallık örgüsünün **sonradan**, imparatorluk ideolojisine dönüştüğü **15. yy**'da eklendiğini (sh.50) ifade eder.

Anadolu'daki **Türkmen** aşiretlerinin **kan değil ortak siyasal çıkarlar** üzerine organize olduğunu beyan eden **Lindner**, onların yaşam biçimleri ve beklentilerinin, eski **Bizanslı** çiftçiler ve kent halkının bıkkınlığının, göçmen **İslâm** âlimleriyle yerleşik toplum refahına duyulan özlemin bir bileşkesi olarak Osmanlı toplumunun oluştuğuna dikkat çeker. Ama **yerleşikliğin bu rahat ve huzurunun**, **göçebelerin** yerleşik olmayışı **potansiyel tehlikesini** bertaraf etmesi kayd-ı şartıyla hayat bulacağı düşüncesinin devlet bürokrasisine hâkim olduğunu da ekler.

Lindner'in İngilizce ‘**nomad**’ olarak tarif ettiği **Türk** göçebeliği yine kendi ifadesiyle ‘**pastoralist**’ diye tarif ettiği **modern konar - göçerlikten** de izler taşır (sh.7). Oysa **Ortaasya**'dan **Anadolu**'ya ve geçmişten günümüze **Türk** göçerliği, **yarı göçebelik** yada daha doğru tanımla **konar - göçerlik**dir. Yani belli menziller arasında **aylak – kıslak** hayatıdır, sürekli bir yer değiştirme ve arayış değildir. İlâveten;

yerleşiklik **medenilik**, göçebelik **barbarlık** olarak kategorize edilir. Oysa ilk kanı döken **Kabil**, **Lindner**'e göre bir yerleşiktir. Bu bahislerde **Lindner**'in klasik görüşlerin etkisinde kaldığı söylenebilir. Lâkin eserin genelinde **devrimci** ve **değişik** aynı zamanda da **akılcı** ve **başarılı** bir **analizatör tarihçi** olarak karşımıza çıkar.

E – BÖLÜMLER

1.Bölüm- Osman'ın Çadırı, Osmanlı Hanedanı

Bu bölümde bir göçebe aşiretten **kallavi bürokratik düzenlemelerin** yer aldığı yerleşik oluşuma dönüşüm anlatılır. Arada da **Witteck**'in '**Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhü**' adlı eserin iktizasınca kendi kutsallık anlayışını **Osmanlı'nın** kuruluşuyla tevhid ettiğini **Lindner**, '**Fikirler eylemi ateşler**' diyerek anlatır (sh.21).

Ne **Osman** ne de **Orhan Bey**'in **Hıristiyan** komşularını dine döndürmeyi çok da önemsemediklerini, **1340'a** kadar **Hıristiyan** kadıların **Osmanlı'da** kadılık yapabildiklerini, daha sonraki yazarların **Osman** ve **Orhan**'ın **pragmatik** yaklaşımlarını **romantize** ederek **haklılaştırmak/meşruiyet** için kullandıklarını iddia eder (sh.22,23). Aşiretle ilgili **Namık Kemal**'in mısrasını bilir ve kullanır, burada da – bilip bilmediğini bilmiyoruz – '**Şeyh uçmaz mürid uçarur**' atasözü kullanılabilir.

Osmanlıların ilk dönem büyüme sacayağını; **ekonomik** ve **toplumsal ortak yaşam**, **siyasal kozmopolitizm** ve **dinsel senkretizm** (hoşgörü, çeşitlilik) olarak açıklayan yazar, illa bir **gaza** düşüncesinden bahsedilecekse bile bunun **İslâm**'dan çok **Şamanizm** savaşçılığı olarak görülmesi gerektiğini beyan eder (sh.26, 27).

Pragmatist göçebelereden **akıllı kutsal savaşıllara** geçişin ilk **Osmanlı** bürokrasisinin de temelini atan **ulema** tarafından kahramanca bir gayretle armağan edildiğini ifade eden yazar; **gaza gibi dışlayıcı bir öğretinin aşiret gibi kapsayıcı bir toplumsal örgütlenmede ve çok kültürlü bir çevrede aynı zamanda hem etkin olup hem de gelişemeyeceğini savunur** (sh. 28,29).

Osmanlı'nıncoğrafi olarak (**Bitinya**) ve idari olarak (**fief=tımar**) **Bizans** geleneğini alıp geliştirdiklerini, **güven altına alınan avantajlar ve refah kavrandıkça ekonomisine paralel olarak askeri avantaj adına yerleşikliğe geçtiğini** uzun uzun anlatan yazar, yerleşik bir orduya geçişi **Orhan Bey**'le başlatır (sh.74,75). Zira '**Bir imparatorluk at sırtında zaptedilebilir ama at sırtında yönetilemez**'. **Osmanlı'yı** iktidara bir göçebe kalabalığı getirmede ve **Osmanlı** bunu unutmadı. Yazara göre; **Bizans**'ın **Konstantinopolis** için **Anadolu**'yu terk etmelerinin verdiği **hoşnutsuzluk**, yeni gücün (**Osmanlı**) sunduğu ve va'dettiği **avantajlar**, **Bitinya** köy ve kentlerinin eski yerleşiklerine **öyle cazip geldi ki onlar da Osmanlı oldular**, olmak istediler (sh.84,85).

2.Bölüm - Osmanlı Kanunları ve Göçebe Geleneği

Bu bölümde, **Osmanlı rüyasının** çiftçiler ve tüccarlar için olduğu, göçebeler için olmadığı ve **Osmanlı** oluşumunun yaratılmasına ortaklık etmiş göçebelerin şimdi bu oluşumun **istenilmeyen tebaası** oluşları ile göçebelerin alternatif arayışları anlatılır. Yerleşik toplum rüyasına karşı potansiyel bir tehlike olan **hem hareketli hem de bağımsız** göçbeleri **Osmanlı vergiyle** ve **kanunla** kontrol etmek istedi. **Bey** seçenler **reaya** kabul edildi. **Resm-i ganem** (koyun vergisi), **resm-i kara** (sabit vergi), **resm-i ağıl**, **resm-i yaylak**, **resm-i kışlak**, **resm-i otlak**, **resm-i duhan** bol vergili ve bol cezalı – hatta **bad-ı hava** gibi bol harçlı – disipline hayat, **Yörükleri** ya itaat altına almanın ya da bezdirip yerleşikliğe dönüştürmenin yöntemleri oldular. **Moğolların** bile **100/1** oranında aldığı koyun vergisini önce **10/1'e**, nihayetinde de **2 koyuna 1 akçe'**ye değin yükselttiler. Hep **alan el Osmanlı'nın** kendilerine hiç **veren el** olmadığını gören göçebeler; sosyo-ekonomik çıkış olarak önce **Timur'a**, sonra **Akkoyunlu'ya**, daha sonra da **Safevi'ye** sarılacaktır.

3.Bölüm -Axylon'un At Çekenleri

Bu bölümde, **Konya –Karaman'daki** (Lârende) **At Çeken Yörükleri** Osmanlı defter kayıtlarıyla birlikte incelenir. **Akşehir – Karapınar** arasındaki **Turgud, Bayburd, Varsak** gibi aşiretlere mümkün olduğunca içerden bakılarak siyasi tercihleri aktarılır. Onlar için en önemli kaynak; **480 beyit** şiirden oluşan ve **1814'te** **elyazması** tamamlanan **DEDİĞİ SULTAN MASALLARI'dır**. Eser, yazarı **Şikârî'nin** bir vakayinamesidir. Teknik anlamda fazla bir bilgi vermemesine rağmen **15.yy. Anadolu** tarihine bakan **Karaman yanlısı tek kaynaktır** yada **Karaman** bakış açısıyla yazılmış bir destandır.

Bu bölüm aynı zamanda **Osmanlı** defterlerinin onların adamlarını, hayvanlarını, otlaklarını, yerleşimlerini ve mali yükümlülüklerini **koyunun kuyruk yağı'nın vergisine varıncaya dek** sıraladıkları, aşiretlerin içine nüfuz ederek alttaki boy başkanlarıyla ilişkiye girerek güçlerini kırmak için yapılanları anlatan bölümdür.

4.Bölüm - Sonuç

Sonuç bölümünde, baştan beri tüm anlatılanlar birleştirilir ve kanaatler pekiştirilir. **Karaman** ile **Safevi** karşılaştırılır. **Karaman** devlet geleneğinin **Osmanlı'dan** farklı olmadığı oysa **Safevilerin** bir **göçebe cenneti** olduğu vurgulanır. Hatta **Osmanlı'nın** meşhur rüyasıyla **Safevi rüyası mukayese** edilir. **Rumlu** aşiretinden **Dede Muhammed'in** rüyası **Osmanlı'ya** nazaran daha **militarize** ve **kılıç kutsayıcı** bir formdadır. Gizli imam, kırmızı donanım, günahsız bir **Mehdi'nin** gelmesi gibi **ezoterik** kavramlarla doludur (sh.167). Bu rüyada da yeşil otlaklar boldu ve güller, laleler vardı. Ama **Şii/Alevi rüyası** mücadelenin ve **şehadetin rüyasıydı**, bürokrasi ve başarının değil. Oysa **Osmanlı rüyası**, dünya üstünde **güvenli** ve **istikrarlı** bir yönetim yaratmaya ve korumaya yönelikti.

Aşiret temelli bir örgütlenme olan **Safevilerin, Osmanlı ve Karamanlı** yapısındaki **klasik İslâm'ın İranlılaşmış bürokrasisini** değil **Karakoyunlu – Akkoyunlu konfederasyonları** yoluyla **Anadolu'ya** giren **Moğol geleneğini** model aldığını ifa-

de eden yazar, 'Bursa'daki tören koyun sürüsü, şimdi İstanbul hayvanat bahçelerinde' diyerekten ironi yapar (sh.169,170).

Osmanlı vergi kayıtlarını sadece yerleşikliğe geçiş ve tebaalaşma süreci tanıkları olarak değil yerleşiklerle göçebeler arasındaki mücadelenin silahları olarak gören yazar, Osmanlı'nın toplumsal düzeni ve refahı için sapkın gördüğü göçbeleri zamanla din için de sapkın ilan ettiğini söyler. Yani Şahkulu isyanıyla müşahhaslaşan mezhep kalkışmasının aslında devam edegelen iktidar savaşının bir süreci olduğunu beyan eden Lindner, konuyu tekrar 'Yerleşik çiftçi Kabil, çoban kardeşi Habil'i öldürdü' cümlesine bağlar ve bir gurupla diğerlerinin tarihteki kavgalarının sürüp gideceğini işaretleyerek bitirir.

Ek - 1'deki At Çeken istatistikleri 23 sayfadır. Cemaat olarak geçe aşiretler oba oba, vergi rakamlarıyla sayısal olarak oldukça detaylı biçimde Tapu - Tahrir defterleri bilgilerine göre dipnotlu olarak açıklar. Hatta aralarında Yanko, Yankoz gibi Hıristiyani adlı olanlar da yer alır.

22 sayfalık bir Kaynakça ve 7 sayfalık bir Dizinle kitap tamamlanır.